

Wstęp

Obszary wiejskie w Polsce cechują się dużym zróżnicowaniem układów społeczno-gospodarczych i przestrzennych, tworząc istotnie różne warunki życia mieszkańcom wsi oraz odmiennie kształtując możliwości gospodarowania. W efekcie wiejskie struktury lokalne charakteryzują się zróżnicowaniem kierunków i tempa rozwoju. Ogólnie jednak przeważają obszary o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, gorszych możliwościach rozwoju i trudniejszych warunkach wzrostu gospodarczego, wymagające polityk i działań podnoszących poziom i jakość życia oraz aktywizujących mieszkańców wsi¹. Jest to skutek odmiennych ścieżek rozwoju wsi w ujęciu historycznym w skali lokalnej, regionalnej i krajowej, ewolucyjnie lub rewolucyjnie zmieniających funkcje osiedli wiejskich, ich wewnętrzne struktury społeczno-gospodarcze, a także układy przestrzenne i potencjalne możliwości wzrostu.

Coraz częściej uświadamiane są przez mieszkańców wsi potrzeby zmiany poprawy jakości życia i potrzeby nowych możliwości rozwojowych, inicjujące i uaktywniające lokalne środowiska, przeciwdziałające odpływowi migracyjnemu, ujmowanymi w nowe wizje rozwoju obszarów wiejskich. Dla zachodzących zmian znaczenie mają zarówno uwarunkowania związane z położeniem w przestrzeni (m.in. dostępność i powiązanie z węzłami sieci transportowo-komunikacyjnej, z miastami dużymi i małymi), ze środowiskiem fizyczno-geograficznym (m.in. gleby, cieki wodne, ukształtowanie terenu, kompleksy roślinne, surowce mineralne), jak i z intensywnością procesów zasiedlania (genetyczne układy wsi i struktura własnościowa ziemi) oraz rozwojem demograficznym (gęstość zaludnienia, wielkość osiedli). Na funkcjonalne przekształcenia wsi niezwykle istotnie oddziałuje także zakres i intensywność procesów urbanizacyjnych (m.in. wielkość i rodzaj podejmowanych inwestycji). Wszystkie te składowe są podłożem procesów głębokich przemian społeczno-gospodarczych oraz różnicowania warunków rozwojowych społeczności wiejskich, które często nazywa się zmianami w kierunku wielofunkcyjnej struktury obszarów wiejskich.

Prezentowane Studia KPZK PAN, stanowiące wybór 12 tekstów poświęconych problematyce wielofunkcyjności obszarów wiejskich, różnokierunkowym migracjom obejmującym wieś oraz nowym wizjom rozwoju nawiązują do dorobku wcześniejszych studiów, podejmujących kwestię kapitału ludzkiego i społecznego polskiej wsi.

Otwierające tom opracowanie K. Heffnera – *Wielofunkcyjność obszarów wiejskich w Polsce – rzeczywistość czy mit? Ewolucja zagospodarowania przestrzeni wiejskich*

¹ Por. K. Heffner, A. Rosner, *Wybrane koncepcje i możliwości rozwoju obszarów wiejskich po dekadzie transformacji w Polsce*, (w:) *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Problemy rozwoju obszarów wiejskich*, S. Sokołowska (red.). Uniwersytet Opolski, Opole, 2006, s. 9-27.

skiej podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, jak dalece możemy mówić w Polsce o wielofunkcyjności obszarów wiejskich. Zachodzące – często od długiego już czasu, procesy przekształceń struktury społeczno-gospodarczej i kulturowej wsi w Polsce (suburbanizacja, semiurbanizacja, kontrurbanizacja, gentryfikacja) skutkują zróżnicowaniem funkcjonalnym obszarów wiejskich, ale niekoniecznie wielofunkcyjnością wsi. Identyfikacja skutków tych zjawisk dla zagospodarowania przestrzeni wiejskiej umożliwia ocenę, jak dalece są to zmiany żywiołowe, a w jakim stopniu planowane, i czy są to przekształcenia pożądane. Czy wielofunkcyjny rozwój wsi jest jednoznaczny z rozwojem zrównoważonym. Kolejny tekst, napisany przez A. Rosnera analizuje szczegółowo *zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce w kontekście pożądanych kierunków rozwoju*. Podobnej tematyce, jakkolwiek widzianej z ekonomicznego punktu widzenia, poświęcono tekst Z. Ziolo – *Kierunki przebudowy obszarów wiejskich – zarys koncepcji*. Ujęcie socjologiczne kwestii przemian na obszarach wiejskich w okresie transformacji zaprezentowała w swoim opracowaniu – *Polska wieś: w poszukiwaniu brakującego punktu widzenia* – I. Bukraba-Rylska.

Opracowanie J. Bańskiego – wieloaspektowo traktuje *problemy planowania przestrzennego w kontekście zmian zachodzących na obszarach wiejskich w Polsce*. Autor podejmuje próbę oceny pojawiających się od kilkudziesięciu lat koncepcji i wizji rozwoju polskiej wsi. Z kolei W. Kamińska skoncentrowała się na zagadnieniu *aktywności gospodarczej osób fizycznych na obszarach wiejskich w Polsce* wskazując na zróżnicowanie przestrzenne tego zjawiska oraz jego powiązania z wielofunkcyjnym rozwojem wsi. Pozornie zupełnie innemu problemowi poświęcony został tekst M. Jasiulewicza. Autor wykazuje w nim *zróżnicowanie regionalnego potencjału biomasy w aspekcie rozwoju agroenergetyki w Polsce w perspektywie do 2020 r.* wskazując, że ta nowa dziedzina gospodarki wiejskiej w istotny sposób zmienia strukturę funkcjonalną wsi.

Kolejne prace dotyczą problematyki rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu regionalnym. Opracowanie R. Rudnickiego – *Rolnicy z regionów Polski Wschodniej jako beneficjenci wspólnej polityki rolnej w latach 2004-2006 (wielkość i struktura pozyskanych środków na tle kraju)* wykazuje, jak istotną rolę w kształtowaniu zmian na obszarach wiejskich odgrywają zewnętrzne fundusze i polityki. Z. Makiela analizuje *zakres wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w woj. podkarpackim*, E. Baran – *wiejskie obszary depopulacji na przykładzie Polski Południowo-Wschodniej*, a I. Kopacz zajmuje się analizą związków między *poziomem życia a procesami depopulacji na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego*. Zamykające tom opracowanie M. Mularczyka jest pewnego rodzaju studium przypadku, opartego na przykładzie gminy Bieliny (woj. świętokrzyskie) podejmujące próbę *powiązania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich z teorią kontaktów*.

W Studiach zamieszczono także cztery krótsze teksty o charakterze informacyjnym – M. Hnatko, dotyczący *wsparcia finansowego z programów ARiMR w ramach PRPW 2007-2013, dla osób zamieszkujących obszary wiejskie woj. świętokrzyskiego*, D. Kamińskiego omawiający *rolę samorządów terytorialnych w wielo-*

funkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich (na przykładzie woj. świętokrzyskiego), D. Kołodziejczyk, wskazujący na rolę instytucji w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich oraz P. Łysonia, zajmujący się uwarunkowaniami rozwoju obszarów wiejskich w kontekście trendów w planowaniu przestrzennym i strategicznym.

Zebrane opracowania z pewnością wpisują się w proces kształtowania się wizji rozwoju obszarów wiejskich w Polsce, mogą być również podstawą do dyskusji nad uwarunkowaniami i kierunkami ich strukturalnych przemian, w szczególności tych, które prowadzą w stronę wielofunkcyjnego rozwoju wsi.

*Wioletta Kamińska
Krystian Heffner*